

УДК 37.379.8

ВПРОВАДЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ В
ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОМУ КОМПЛЕКСІ «КОЗАЦЬКИЙ ЗИМІВНИК»
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИКА «ХОРТИЦЯ»

Тетяна Митрофанова,
завідувач відділу музейних комунікацій
Національного заповідника «Хортиця»

В тезах розглянуто питання розвитку сільського зеленого туризму в Україні після війни як стратегічного напрямку для відновлення країни та забезпечення психологічного відпочинку громадян, проведено огляд деяких аспектів нормативно-правової бази щодо функціонування об'єктів сільського зеленого туризму. Надано пропозиції для реалізації «Концепції створення історико-етнографічного комплексу «Козацький зимівник» з об'єктами сільського зеленого туризму в межах історико-культурного заповідника. Визначено пріоритети розвитку сільського зеленого туризму для забезпечення якісних туристичних послуг Національного заповідника «Хортиця».

Ключові слова: сільський зелений туризм, сільська садиба, рекреаційні послуги, господарська діяльність, законодавство, екскурсійні об'єкти заповідника.

The thesis examines the development of rural green tourism in Ukraine after the war as a strategic direction for the recovery of the country and ensuring the psychological rest of citizens, an overview of some aspects of the regulatory framework regarding the functioning of rural green tourism facilities. Proposals have been submitted for the implementation of the «Concept of the creation of the historical and ethnographic complex «Cossack wintering house» with objects of rural green tourism within the historical and cultural reserve». Priorities for the development of rural green tourism have been determined to ensure quality tourist services of the Khortytsia National Reserve.

Key words: rural green tourism, rural estate, recreational services, economic activity, legislation, excursion objects of the reserve.

В умовах сьогодення, коли під час війни в Україні збільшується психологічна напруга серед населення, людям як ніколи потрібно морально відпочити від ситуації, що склалася на теренах нашої держави. Тому, по закінченню війни, державна стратегія щодо відродження держави буде направлена не тільки на відбудову міст і селищ України, а і на забезпечення душевної гармонії нації. Маємо надію, що туристична індустрія стане одним із плацдармів боротьби з морально-психологічними потрясіннями українців від війни.

Оскільки виїзний туризм для багатьох українців з економічних питань залишиться ще на роки неможливим, більшої актуальності набиратиме відпочинок в Україні. Розв'язанню цього питання може в першу чергу сприяти розвиток сільського зеленого туризму. Саме цей вид відпочинку у повному обсязі може задовольнити потреби людей в тиші і спокої серед рідних ландшафтів сільської місцевості України.

Також, оздоровленню буде сприяти проживання у приватних садибах з урахуванням звичаїв, етнічних колоритних особливостей місцевості, виконання простої сільської праці задля одержання естетичного задоволення, незалежно від віку, статті, доходу.

Крім цього, європейський досвід розвитку сільського зеленого туризму протягом багатьох років показує його пріоритетність у секторі туризму. Він надає можливість не тільки душевно відпочити у затишному місці з яскравими краєвидами, а і покращити ситуацію щодо залучення населення селищ до підприємницької діяльності у сфері туристичних послуг. Тому для України, у післявоєнний період, коли треба буде заново побудувати зруйновані села, розвиток цього сегменту туризму може стати державною стратегією відбудови селищ, подолання бідності села, збільшення джерел

доходу сільського населення та компонентом комплексного розвитку сільських територій і сільської інфраструктури.

Треба зазначити, що в Україні за останні довоєнні роки географія розвитку сільського зеленого туризму розширила свої межі. Все більше людей цікавить пізнавальний відпочинок на сільських територіях, де є не тільки естетичні ландшафти, а і природні пам'ятки, історичні, етнографічні, культурні об'єкти [1, с. 16].

Усім цим вимогам відповідає територія Національного заповідника «Хортиця», в межах якого сьогодні функціонують п'ять селищ. В перспективі вони можуть стати базою для створення об'єктів сільського зеленого туризму.

Генеральним планом розвитку Національного заповідника «Хортиця» на території острова передбачено створення ряд нових туристичних об'єктів, серед яких можна виділити «Козацький зимівник».

Відповідно до розробленої автором «Концепції створення історико-етнографічного комплексу «Козацький зимівник» два із дев'яти його об'єктів пропонується визначити як сегмент сільського зеленого туризму, а саме «Кошара козака Семена Кравця» та «Пасіка Івана Шевця».

Незважаючи на те, що усі селища о. Хортиця знаходяться у рекреаційно-господарській зоні історико-культурного заповідника, при реалізації проєкту «Козацький зимівник» треба буде ув'язати між собою сучасні тенденції рекреаційних послуг, економічну свідомість відпочиваючих та нормативно-правову базу використання природоохоронної території острова в межах сільського зеленого туризму.

Саме це питання функціонування музейного комплексу на території приватної садиби в межах природоохоронного законодавства та нормативно-правової діяльності історико-культурного заповідника і зумовлює актуальність мети даної роботи.

На сьогодні питання розвитку сільського туризму в Україні залишається недостатньо вивченими. Більш того, серед науковців дотепер не існує єдиного спільного поняття «сільський туризм в Україні», яке б було відмежоване від інших понять таких як: зелений туризм, екотуризм, агротуризм. Також слід зауважити, що багато фахівців у сфері туризму розуміють одне і теж під різними поняттями. Окремі питання щодо системного обґрунтування особливостей сільського зеленого туризму ще залишаються не розкриті і потребують більш ґрунтовного вивчення.

Сьогодні напрацювання у розробці концепцій розвитку сільського туризму, його функціональності висвітлено у дослідженнях таких вчених як В. Юрчишина [11], М. Бариновського [1], О. Павлова [6], М. Рутинського [10], В. Васильєва [2] та інших.

На нашу думку, найбільш правильно до даної проблеми підійшов М. Рутинський, який визначає, що фактично сільський туризм базується на використанні сільських садиб для відпочинку, а головними особливостями є можливість долучитися до аграрних видів діяльності, народної культури, колориту місцевих звичаїв та обрядів, споживання екологічно чистої продукції тощо [10].

Дискусії навколо поняття «сільський зелений туризм» так довго тривають ще і тому, що на сьогодні не прийнято головний Закон України у цьому секторі – «Про сільський та сільський зелений туризм», розроблений за ініціативою Співки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні та Інститутом сільського розвитку. Прийнятий за основу ще у 2004 році він досі не ухвалений Верховною Радою України [7]. Така ж ситуація і з проектом Закону України «Про аграрний туризм та агротуристичну діяльність» [9].

Введення в дію вищеназваних законів та Постанови Кабінету Міністрів з питань стандартизації діяльності у сфері сільського туризму «Послуги туристичні. Туризм сільський зелений. Основні вимоги» безумовно відмежує

екотуризм, агротуризм від поняття сільський зелений туризм, поставить на юридичному рівні крапку у дебатах науковців навколо єдиного спільного в Україні поняття «сільський зелений туризм». Тому для отримання завтрашнього якісно нового результату у сфері сільського зеленого туризму, який відповів би стану та тенденціям міжнародного ринку туристичних послуг, вже сьогодні треба урегулювати правові та економічні принципи функціонування та розвитку цього виду туризму.

Безумовно, удосконалення нормативно-правової бази сприятимуть розвитку цього сегменту туристичної галузі в межах Національного заповідника «Хортиця». Воно відкриє широкі перспективи для забезпечення якісних туристичних послуг, сприятиме зростанню дохідної частини бюджету та покращенню іміджу заповідника як потужного Всеукраїнського експериментального майданчика (лабораторії) з питань впровадження в експозиційний простір елементів сільського зеленого туризму.

Відповідно до запропонованої автором Концепції створення історико-етнографічного комплексу «Козацький зимівник», базою для впровадження на території заповідника сільського зеленого туризму було визначено об'єкти «Кошара козака Семена Кравця» та «Пасіка Івана Шевця».

На прикладі об'єкта «Кошара козака Семена Кравця» (далі Кошара) пропонується розглянути деякі аспекти функціонування цього комплексу як садиби сільського зеленого туризму.

Враховуючи те, що кожен з об'єктів історико-етнографічного комплексу «Козацький зимівник» буде розкривати історію розвитку окремої галузі господарської діяльності запорозьких козаків, завданням Кошари є показ еволюції скотарства на землях Війська Запорозького.

Крім цього, Концепцією передбачено, що сільська садиба повинна бути екскурсійним об'єктом Національного заповідника «Хортиця». Тому кращим варіантом буде те, що створений комплекс стане власністю заповідника і

може буде переданим на певних умовах в оренду родині, яка бажає займатися особистим сільським господарством у секторі туризму.

Саме цей варіант є дуже перспективним для заповідника, тому що, не зважаючи на великі затрати при створенні цього комплексу, його функціонування принесе з часом зростання дохідної частини бюджету та повний контроль за діяльністю орендатора.

Але найголовніше, він буде таким об'єктом, де можна отримати водночас і правдиву наукову інформацію фахівців щодо самобутньої господарської діяльності Запорозьких Вольностей XVI–XVIII ст., і унікальну можливість самостійно в межах сфери сільського зеленого туризму зробити своє дозвілля активним, змістовним, інтерактивним, насиченим пізнавальною діяльністю.

Концепцією пропонується:

- в хаті господаря або майстерні Кошари створити невелику експозицію різноманітних батогів та установити манекени чабанів;
- на подвір'ї Кошари обов'язково відтворити традиційний двоколісний віз з будкою – «котигною», де у будці буде влаштовано відкрите вогнище – «кабиця»;
- розташувати на території Кошари декілька стогів сіна;
- в господарській частині комплексу розташувати невеличкі хлівці для свиней, домашньої птиці (кури, качки, індики, гуси, цесарки), хлів для рогатої худоби, стайні для коней та літні загоны, де б вночі знаходилася худоба після денного випасання;
- в робочій стайні створити ще один експозиційний комплекс: «обладнання для чистки коней».

В межах запропонованого інтерактиву можна відтворити й сам порядок чищення стайні. У випадку, якщо ця Кошара буде власністю заповідника, на території об'єкту, пропонується створення ще одного цікавого інтерактивного комплексу – майстерні з вичинки шкіри.

Доречним буде розташування в межах цього комплексу і будинку кравця, який може стати осередком виготовлення, показу та продажу українського традиційного одягу.

Крім цього Концепцією передбачено розташування поруч с Кошарою «Хортицького зоопарку-розплідника», який буде структурним підрозділом Національного заповідника «Хортиця».

В рамках співпраці Національного заповідника «Хортиця» з Хортицькою національною навчально-реабілітаційною академією студенткою кафедри садово-паркового господарства Аліною Ісмагіловою у 2023 році було розроблено дипломний проєкт благоустрою та озеленення території майбутнього туристичного об'єкту сільського туризму «Кошара Семена Кравця», який яскраво показує самотність садиби та фрагментарно може стати базою для проектно-кошторисної документації майбутнього будівництва комплексу.

Відомо, що зазвичай розвиток сільського зеленого туризму в Україні відбувається на базі особистого селянського господарства. Так згідно з Законом України «Про особисте селянське господарство», господарська діяльність особистого селянського господарства, проводиться (*без створення юридичної особи*) фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, перероблювання і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму [5].

Виходячи з вищенаведеного, Кошара може функціонувати на підставі оренди, як особисте селянське господарство.

Туристам буде запропоновано пасивний відпочинок від міської метушні, вивчення побуту селян та посильна участь у сільськогосподарській роботі, спеціалізація якої буде скотарство. Але основною послугою буде

надання туристам тимчасового розміщення (проживання) в умовах сільської садиби.

Звертаємо увагу на те, що власники або орендатори індивідуальних засобів розміщення на сьогодні відповідно до чинного законодавства надають послуги без державної реєстрації підприємця. Але вони зобов'язані:

1. подавати у визначений законодавством строк органу податкової служби декларацію за встановленою формою про дохід, отриманий від послуг;

2. вести книгу реєстрації, в якій зазначається прізвище, ім'я та по батькові мешканця, рік народження, місце проживання, документ, який засвідчує особу, дата прибуття та вибуття, вартість наданих послуг;

3. подавати статистичні відомості встановленої форми до місцевих органів виконавчої влади.

Порядок надання фізичними особами послуг з тимчасового розміщення передбачений Постановою Кабінету Міністрів від 15.03.2006 р № 297 «Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)».

Крім цього, згідно з чинним законодавством, засобами розміщення у сфері сільського туризму можуть бути також міні готелі та інші об'єкти, які призначені для надання послуг з тимчасового розміщення.

У випадку функціонування Кошари як особистого селянського господарства та відповідно до затвердженого Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) засоби розміщення визначаються як «індивідуальне»: – житло в якому за плату або безоплатно надається обмежена кількість місць (менш як 10). При цьому кімнати або житло для туристів повинні бути відокремлені одна від одної.

Дуже важливим питанням на наш погляд є ліцензування послуг із розміщення та харчування туристів. На превеликий жаль, ще не має статусу нормативно-правового документа, Закон України «Про сільський та

сільський зелений туризм», де статтями чітко прописано ліцензування, сертифікація і стандартизація у сфері туристичної діяльності з сільського зеленого туризму. Тому на сьогодні ці питання будемо розглядати в межах чинної законодавчої бази України.

Відповідно до Законів України «Про туризм» від 15.09.1995р № 324/95-ВР [3] та «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р. № 1775 сьогодні ліцензування послуг із розміщення та харчування туристів в засобах тимчасового розміщення особистого селянського господарства не передбачено [4].

Щодо державної класифікації засобів розміщення в Україні на відповідність певні категорії, то сьогодні вона також проводиться згідно з чинним законодавством на добровільних засадах.

Проблемами та розвитком сільського зеленого туризму в Україні займається громадське об'єднання «Спілка сільського зеленого туризму України». Спілка розробила та затвердила Програму добровільної категоризації у сфері сільського зеленого туризму під назвою «Українська гостинна садиба».

Пройшовши добровільну сертифікацію та категоризацію, власники засобів розміщення для туристів отримують на три роки знак «Українська гостинна садиба» та відповідний сертифікат.

Цікавим є момент, коли виникатиме необхідність показати туристам історичні пам'ятки Хортиці або природні красоти округи, то ці послуги (туристичний супровід) вже потребують спеціальної освіти та дозволу, тому повинні виконуватися виключно співробітниками заповідника на підставі преїскуранту.

Таким чином, створення та функціонування в межах історико-культурного заповідника об'єкта сільського зеленого туризму є новою та цікавою справою, яка відкриває широкі перспективи для:

- розширення туристичної інфраструктури заповідника на території о. Хортиця;
- використання новітніх форм і методів екскурсоведення та музеєзнавства в науково-просвітницькій діяльності Національного заповідника «Хортиця»;
- організації змістовного дозвілля, виховання у відвідувачів заповідника дбайливого ставлення до о. Хортиця як до об'єкта природно-заповідного фонду та культурно-історичної спадщини України;
- створення умов для активізації співпраці заповідника з громадськістю у сфері рекреаційної та просвітницької діяльності.

Разом з тим створюються умови для мешканців селищ о. Хортиця щодо можливостей розв'язання своїх соціально-економічних проблем, таких як безробіття на селі, незадовільний стан транспортної, інженерної та комунальної інфраструктури селищ острова Хортиці.

Створення цього сучасного туристичного об'єкта, підконтрольного заповіднику, унеможливило стихійний прояв приватної економічної діяльності землекористувачів в межах природних ландшафтів і історичних пам'ятних місць та забезпечує раціональне використання відвідувачами туристичного ресурсу острова Хортиця на підставі законодавчої та нормативної бази України.

І найголовніше, Національний заповідник «Хортиця» може стати потужним Всеукраїнським експериментальним майданчиком (лабораторією) з питань впровадження в експозиційний простір елементів сільського зеленого туризму.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Barynovskiy M. Turyzm yak forma aktyvizatsii rozvytku silskykh depresyvnnykh terytorii. *Visnyk Lviv u-tu. Seriya mizhnarodnykh vidnosyny*. Vyp. 24. Lviv, 2008. S. 15.

2. Vasyliiev V. Silskomu turyzmu – rozuminnia y derzhavnu pidtrymku. *Visnyk instytutu silskoho rozvytku*. 2006. № 1–2. S. 65.
3. Zakon Ukrainy «Pro turyzm» vid 15.09.1995r № 324/95-VR. URL: <https://zakon/rada/gol/ba/go/324\95-%DO%> (дата звернення 20.02.23).
4. Zakon Ukrainy «Pro litsenzuvannia pevnykh vydiv hospodarskoi diialnosti» vid 01.06.2000 r. № 1775. URL: <https://zakon/rada.ua\gol/1775-14> (дата звернення 20.02.23).
5. Zakon Ukrainy «Pro osobyste selianske hospodarstvo» vid 05.05.2003r. № 742-IV. URL: <https://zakon/rada/gol/ba/go/742-15> (дата звернення 20.02.23).
6. Pavlov O. Kontseptualni zasady derzhavnoi polityky rozvytku silskykh terytorii. URL: <https://www.politik.org.ua> (дата звернення 21.03.23).
7. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro silskyi ta silskyi zelenyi turyzm». URL: <https://ips.ligazakon/net/JIO4552A> (дата звернення 20.02.23).
8. Postanova Kabinetu Ministriv «Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia posluh z tymchasovoho rozmishchennia (prozhyvannia)» vid 15.03.2006 r. № 297. URL: <https://zakon/rada/gol/297-2006-%DO%B> (дата звернення 20.02.23).
9. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro ahrarnyi turyzm ta ahroturystychnu diialnist». URL: <https://ruraltourism.com.ua> (дата звернення 20.02.23).
10. Rutynskyi M. Heohrafiia turyzmu Ukrainy: Navchalno-metodychnyi posibnyk. 2-hu vyd., perer. i dop. K.: Tsentr navch. l-ry, 2004. 160 s.
11. Yurchyshyn V. Do problem maibutnoho vitchyznianoho sela i selianstva. *Visnyk ahrarnoi nauky*. 2007. № 3. S. 61–64.